

Міністерство освіти і науки України

Борисов Олексій Олександрович

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ СТРАХ:
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)

10.02.04 – Германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Донецьк – 2005

Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Донецький національний університет, 2005. 21 с.

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Житомирського державного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Левицький Андрій Едуардович,
професор кафедри теорії та
практики перекладу з англійської мови,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бессонова Ольга Леонідівна,
завідувач кафедри англійської філології
Донецького національного університету

кандидат філологічних наук
Недайнова Ірина Василівна,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Луганського національного педагогічного
університету імені Тараса Шевченка

Провідна установа Запорізький національний університет,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра теорії та практики перекладу,
м. Запоріжжя

Захист відбудеться “18” листопада 2005 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.051.04 Донецького національного університету за адресою: 83055, м. Донецьк, вул. Університетська, 24.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Донецького національного університету за адресою: 83055, м. Донецьк, вул. Університетська, 24.

Автореферат розісланий “16” жовтня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

к.ф.н., доцент Н.В.Пирлік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Визначальною рисою сучасного мовознавства є зрушення парадигми його досліджень у бік функціонального, антропоцентричного, когнітивного бачення та розуміння мовних явищ (О.С.Кубрякова, А.Е.Левицький, М.М.Полужин). Основним завданням такого підходу є розв'язання проблем вербалізації інформації у процесі пізнання оточуючого світу (М.Ф.Алефіренко, В.І.Карасик, А.М.Приходько, Р.Джекендофф), способів представлення мовних одиниць у людській свідомості та їхньої участі у забезпеченні акту комунікації (В.З.Дем'янков, С.А.Жаботинська).

У світлі когнітивно-зорієнтованих лінгвістичних пошуків предметом особливої уваги виступає дослідження та моделювання мовної картини світу (МКС), окремих її фрагментів (А.Д.Белова, Ю.М.Караулов, Г.В.Колшанський, Ю.С.Степанов). Особливий інтерес викликає вивчення тих її номінативних царин, які фіксують результати пізнання феноменів емоційного буття особи (А.Вежбицька, З.Є.Фоміна, В.І.Шаховський). Когнітивними репрезентаціями емоцій виступають *емоційні концепти* (ЕК) як “кванти” структурованого знання про певні фрагменти емоційної сфери свідомості, що складають окрему ділянку концептуальної картини світу (ККС) та отримують мовне втілення (М.О.Красавський, З.Кьовечеш). Значна зацікавленість у дослідженні номінацій емоцій зумовлена їхньою психофізіологічною та соціокультурною значущістю, а також складною для категоризації та мовного відображення абстрактною природою (Ф.Унгерер). Лінгвокогнітивний підхід до аналізу позначень емоцій дозволяє наблизитись до розуміння сутності та способів іменування ЕК (О.О.Мокшина).

Реферована дисертація присвячена дослідженню лінгвокогнітивних, семантичних, ономазіологічних, структурних та стилістичних особливостей лексичних одиниць, які представляють ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові. Одиниці різних лексико-граматичних класів, які позначають емоцію страх, утворюють цілісний номінативний простір, що структурується за польовим принципом організації лексики. У сучасній лінгвістиці номінативний простір розуміється як відображення ознак реалій та їхньої лексичної інтерпретації (С.А.Жаботинська, І.В.Недайнова). Опис номінативного простору ЕК СТРАХ дозволяє глибше виявити загальні механізми та принципи вербального вираження емоцій, сприяє розширенню меж нашого знання про ККС та МКС.

Особливості вербалізації емоції страх лексичними та фразеологічними засобами встановлювалися у порівняльному аспекті на прикладах сучасних української та німецької (Є.П.Тимченко), російської, української та білоруської (О.П.Левченко), російської та англійської (О.О.Будянська, С.В.Заїкіна, О.Ю.Мягкова), російської та французької мов (О.В.Расточинська). Окремо проводився аналіз внутрішньої форми одиниць на позначення страху в сучасній польській мові (І.А.Аскерова) та у сучасній українській мові, зокрема, у зіставленні зазначених одиниць з сучасними

англійськими вербальними корелятами (П.О.Селігей). У семантичному просторі німецької мови проведено розвідки з виявлення смислової структури ЕК (Г.С.Бородкіна, М.О.Красавський, Т.М.Сиромятникова). На матеріалі одиниць сучасної англійської мови було проаналізовано та змодельовано структуру ЕК СТРАХ у вигляді прототипових сценаріїв ситуації виникнення та протікання емоції (З.Кьовечеш, М.Тодорська), розглянуто текстове втілення ЕК (В.П.Паршина), виявлено механізми та принципи ідіоматичного представлення розглянутого концепту (З.Кьовечеш, О.Б.Феоктістова, Т.В.Фролова). У межах лексичної семантики досліджувалися лексико-фразеологічна група дієслів представлення поняття “страх” у російській мові (З.Д.Попова), субстантивне функціонально-семантичне поле “страх” у сучасній англійській мові (О.О.Казанцева, Г.Шмідт), аксіологічний аспект значення лексичних одиниць сучасної англійської мови на позначення ЕК СТРАХ (О.Л.Бессонова, Г.Шмідт).

Актуальність дисертації зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення та опис номінативного простору емоційного світу людини як складового фрагменту МКС. Своєчасним є також залучення лінгвокогнітивного підходу до аналізу англійських репрезентантів певних емоційних концептів.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана в межах комплексної наукової теми Міністерства освіти і науки України “Когнітивно-комунікативний аспект вивчення лексичного складу англійської мови”, що розробляється кафедрою англійської філології Житомирського державного університету імені Івана Франка (тему затверджено вченою радою Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка 25 березня 2002 р., протокол № 9).

Об'єктом дослідження є засоби реалізації ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові.

Предметом вивчення виступають структурні, семантичні, ономаціологічні, лінгвокогнітивні та стилістичні аспекти засобів вираження ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові.

Матеріал дослідження отримано із 68 сучасних художніх прозових творів британських та американських письменників загальним обсягом 12394 сторінки, а також 39 лексикографічних джерел різних типів. У результаті наскрізної суцільної вибірки було виявлено 3225 лексичних одиниць сучасної англійської мови, які представляють ЕК СТРАХ, та 783 текстові фрагменти опису переживання страху персонажами проаналізованих творів.

Мета дисертаційного дослідження полягає у виявленні та описі засобів вираження ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові.

Поставлена мета досягається вирішенням таких основних **завдань**:

– уточненням поняття “емоційний концепт”;

- встановленням місця ЕК СТРАХ у концептуальній картині світу англомовної спільноти;
- виявленням корпусу номінативних одиниць сучасної англійської мови на позначення ЕК СТРАХ;
- визначенням структурних, ономасіологічних, семантичних та стилістичних особливостей англомовних одиниць, що вербалізують ЕК СТРАХ;
- висвітленням принципів лексико-семантичної організації одиниць, які позначають ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові;
- виявленням та представленням семантичної структури ЕК СТРАХ, фрагменти якої знаходять відображення у семантиці одиниць сучасної англійської мови;
- уточненням аксіологічної значущості вербалізованого ЕК СТРАХ в англомовній картині світу;
- окресленням кола концептуальних корелятивів ЕК СТРАХ, що залучаються до формування його асоціативно-образної структури засобами сучасної англійської мови.

Мета та завдання роботи зумовили вибір основних *методів* дослідження, серед яких використовувалися: *гіпотетико-дедуктивний метод*, який зумовив добір фактичного матеріалу; *метод аналізу словникових дефініцій*, застосований для виявлення особливостей мовних засобів вербалізації ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові; *компонентний аналіз*, здійснений для встановлення семантичного обсягу одиниць сучасної англійської мови, які вживаються для номінації страху, а також його різновид – *метод сітьового моделювання*, залучений з метою максимально повного та наочного відтворення семантичних складників структури лексичного значення і встановлення його взаємозв'язків з іншими одиницями на позначення страху в сучасній англійській мові; *ономасіологічний аналіз* використано для встановлення відношення лексичної одиниці до позначеного фрагменту об'єктивної реальності; *польовий підхід* – для виявлення ядро-периферійної (прототипової) та тематично стратифікованої (парцельованої) організації лексичних одиниць різної частиномовної приналежності на позначення страху в сучасній англійській мові; *кількісний аналіз*, застосований для визначення співвідношення одиниць у тематичній та ядро-периферійній зонах номінативного простору ЕК СТРАХ; *концептуальний аналіз* (а саме, *фреймове моделювання*) реалізований для визначення семантичної структури ЕК СТРАХ; *контекстуальний аналіз*, спрямований на визначення змісту номінативних одиниць на позначення страху, що використовуються у текстах сучасної англомовної художньої прози.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній уперше визначено та проаналізовано особливості польового представлення ЕК СТРАХ одиницями різних лексико-граматичних класів сучасної англійської мови. Новим у роботі є конструювання якісно-референційної моделі семантичної структури ЕК СТРАХ, яка виступає матрицею побудови значень різнорівневих компонентів на позначення аналізованого ЕК; виявлення місця одиниць на позначення ЕК СТРАХ у межах

англомовної картини світу. Новим також є представлення сценарного розгортання фреймової моделі концепту в сучасній англомовній художній прозі та встановлення базових концептів-корелятивів, які відбивають способи осмислення емоції страх англомовною спільнотою.

Теоретична значущість дослідження полягає у подальшій розробці окремих питань теорії номінації, зокрема, механізмів і принципів іменування таких абстрактних феноменів, як емоції. Висновки щодо структурних і семантичних властивостей одиниць номінації ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові, а також їхньої системної організації та специфіки функціонування у творах англомовної художньої прози є внеском у теорію концептуальної та лексичної семантики.

Використання методу концептуального аналізу для опису польової організації вербальних засобів вираження ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові сприяє збагаченню та подальшому розвитку теорії польового моделювання у лінгвістичних розвідках. Встановлення асоціативно-образного простору концепту є внеском у теорію концептуальної метафори. Запропонована у роботі методика дослідження ЕК СТРАХ може бути використана для вивчення мовного втілення низки інших емоційних концептів, що зумовлено загальною тенденцією у сучасному мовознавстві до розкриття механізмів репрезентації внутрішнього світу за посередництва номінативних одиниць.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його матеріали та результати можуть використовуватись у курсах лексикології (розділи “Семантична структура слова”, “Ономасіологія”, “Фразеологія”), стилістики англійської мови (розділ “Стилістична диференціація англійської мови”), а також у спецкурсах з когнітивної лінгвістики, емотіології та інтерпретації тексту.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на дванадцятій міжнародній науковій конференції ім. проф. Сергія Бураго “Мова і культура” (Київ, 2003 р.); міжнародних наукових конференціях “Языковые категории: границы и свойства” (Мінськ, 2004 р.), “Когнітивні та дискурсивні структури германських мов у соціокультурному просторі комунікації” (Київ, 2005 р.), “Слов’янська та германська лексикографія і проблеми перекладу: сучасний стан і перспективи” (Житомир, 2005 р.); на третій національній конференції TESOL-Ukraine “Goals for Ensuring Access to High Quality Teaching and Learning” (Острог, 2002 р.); Всеукраїнських наукових конференціях “Література та літературознавство: історія і сучасність” (Секція “Аналіз художнього тексту: лінгвістичний аспект”) (Житомир, 2004 р.), “Слов’янська та германська лексикографія і проблеми перекладу: сучасний стан і перспективи” (Житомир, 2004 р.); п’ятій Регіональній науково-практичній конференції “Мови у відкритому суспільстві” (Актуальні проблеми дослідження дискурсу, методики навчання іноземних мов та літератури у контексті європейської інтеграції) (Чернігів, 2004 р.); науково-практичних конференціях Київського

національного лінгвістичного університету “Актуальні проблеми вивчення мов і культур” (Київ, 2002 р.), “Мова і культура у сучасному світі” (Київ, 2003 р.), “Мова, освіта, культура у контексті Болонського процесу” (Київ, 2004 р.), “Лінгвістична наука і освіта у європейському вимірі” (Київ, 2005 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлені в десяти статтях, з них – дев’ять у фахових виданнях ВАК України, та у трьох матеріалах доповідей на наукових конференціях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація загальним обсягом 252 сторінки (з них 191 с. тексту) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної наукової літератури (435 позицій), лексикографічних праць (39 позицій), джерел ілюстративного матеріалу (68 позицій) й додатків (11 позицій). У тексті дисертації наведено одну схему та одну таблицю.

У **переліку умовних скорочень** наводяться вжиті у дисертації скорочення.

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, визначається мета й завдання роботи, її теоретичне та практичне значення, вказуються методи дослідження, сформульовані положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі** представлено теоретичні підвалини лінгвокогнітивного аналізу одиниць сучасної англійської мови на позначення ЕК СТРАХ. Уточнюється поняття “емоційний концепт”, його місце у складі концептуальної та мовної картин світу; у світлі засад когнітивної лінгвістики викладаються основні положення теорії поля; висвітлюються когнітивні проблеми кореляції мовних і концептуальних структур знання про емоцію страх; встановлюються теоретико-методологічні принципи моделювання структури ЕК СТРАХ; обґрунтовується аксіологічний статус вербалізованого ЕК СТРАХ як одного з базових конститuentів англійської картини світу.

У **другому розділі** аналізуються структурні, семантичні, ономазіологічні та стилістичні особливості засобів вираження ЕК СТРАХ у сучасній англійській мові. Встановлено основні складові семантичної структури ЕК СТРАХ та шляхи їхньої вербальної маніфестації одиницями різних лексико-граматичних класів сучасної англійської мови; виявлено основні принципи вираження досліджуваного концепту засобами вторинної номінації.

У **третьому розділі** вивчено мовленнєві прояви представлення ЕК СТРАХ засобами сучасної англійської мови у художньому прозовому тексті; виявлено і проведено аналіз лексико-синтаксичних засобів вираження розглянутого концепту; висвітлено основні шляхи його вербального та невербального представлення в англійських художніх прозових творах; здійснено деталізацію смислової структури досліджуваного ЕК; встановлено корпус тропів щодо передачі образного осмислення страху засобами сучасної англійської мови.

У *загальних висновках* підводяться підсумки проведеного дослідження, окреслюються перспективи подальшої роботи.

Додатки містять таблиці, в яких відображено перелік сем ядерно-периферійної структури вербалізованого ЕК СТРАХ, кореляція її частин з парцелями номінативного простору “страх”, особливості представлення досліджуваного простору одиницями різних лексико-граматичних класів сучасної англійської мови. Побудовані схеми відбивають семантичну структуру, фреймове представлення концепту, тематичну стратифікацію номінативного простору “страх”, різновиди загрози, корелятивний простір ЕК СТРАХ, його місце в англійській концептуальній та мовній картинах світу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. “Лінгвокогнітивні основи аналізу англомовних засобів вираження емоційного концепту СТРАХ”. Емоції виступають найбільш глибинними формами категоризації об’єктивної дійсності, що визначають загальні контури ККС (З.Кьовечеш, В.Ф.Петренко). З іншого боку, як елемент буття людини емоції виступають об’єктом її пізнання та номінації, що фіксується значеннями різнорівневих мовних одиниць (З.Є. Фоміна, В.І.Шаховський).

Результати пізнання й інтерпретації емоції страх представлено у вигляді вербалізованого ЕК СТРАХ. СТРАХ є одним з найважливіших концептів англомовної свідомості, що відбиває один з найчастотніших, культурно-значущих станів етнічної спільноти (А.Вежбицька, З.Кьовечеш). З аксіологічних позицій, ЕК СТРАХ локалізується у негативній зоні англійської ККС (О.Л.Бессонова). Периферія ЕК проникає до її позитивної ділянки, фіксуючи конструктивний характер страху в плані виживання людини в оточуючому світі, а також у її творчості (Ю.Г.Волков), що віддзеркалюється в мовленнєвій практиці англомовної спільноти.

ЕК може бути представленим як поняття, що відтворює ситуацію, в якій суб’єкт переживає певну емоцію (О.Є.Філімонова). У семантиці різнорівневих мовних засобів представлення ЕК СТРАХ відбивається концептуальне представлення страху як ланки причинно-наслідкового ланцюга, який включає три події, що розгортаються у певних просторово-часових координатах: 1) загроза; 2) власне емоція; 3) реакція (див. рис.1).

Рис. 1. Ситуація виникнення та переживання індивідом страху

Виділення окремих частин концепту відповідно до ряду встановлених подій у вигляді блоків ЗАГРОЗА, СТАТАЛЬНИЙ та РЕАКЦІЯ дає змогу виокремити *референційний* аспект семантичної структури ЕК СТРАХ. Представлений аспект у поєднанні з його *якісною* визначеністю, що утворюється поняттєвими, образними та ціннісними компонентами концепту (С.Г.Воркачов, В.І.Карасик, М.О.Красавський, Г.Г.Слишкін), дозволяє розглянути структуру ЕК СТРАХ як складну ядерно-периферійну конфігурацію знання про ознаки виникнення, переживання та усунення емоції страх. Виділені смислові грані ЕК СТРАХ виступають підґрунтям для побудови якісно-референційної моделі його семантичної структури. Зазначена конфігурація є тією концептуальною основою, на якій вибудовується значення номінацій страху в сучасній англійській мові, зумовлюється їхнє розташування у межах ядерно-периферійної та тематичної структур мовного фрагменту представлення ЕК СТРАХ.

Для опису трьох фундаментальних елементів вербалізованої ситуації виникнення та переживання індивідом емоції страх застосовується фреймова структурація ЕК СТРАХ, адже саме фрейм створює логічно завершену, схематизовану “картину” пізнання ситуації об’єктів взаємодії. Концептуальна модель ситуації представляється інтегративним предметно-акціональним фреймом. За такого підходу можливим є розкриття лінгвокогнітивного підґрунтя семантики одиниць на позначення страху в сучасній англійській мові.

Розділ 2. “Концептуально-семантичні особливості вираження емоційного концепту СТРАХ засобами сучасної англійської мови”. У межах МКС англомовної спільноти фрагмент, що представляє ЕК СТРАХ, вибудовується на основі польового принципу організації одиниць різних лексико-граматичних класів, утворюючи цілісний, ієрархічно структурований номінативний простір. Номінації емоції страх об’єднуються на підставі спільного для них інваріантного значення, яке актуалізується в сучасній англійській мові через лексему *fear* як найбільш узагальненого позначення страху. Семасіологічний аналіз одиниці *fear* спрямовано на виявлення специфіки змісту ЕК СТРАХ. Аналіз її словникових дефініцій дозволив виділити такі основні змістові ознаки ядра ЕК СТРАХ: *fear is an unpleasant, painful emotion or feeling caused by the nearness or possibility of impending danger to oneself or others who are important accompanied by a desire to avoid or to escape it* (неприємна, болюча емоція або почуття, яке викликане близькістю або можливістю неминучої небезпеки для особи або людей, важливих для неї, що супроводжується бажанням уникнути або ухилитися від неї). У семантиці аналізованої лексеми міститься **родова** сема ‘емоція / почуття’ (*emotion or feeling*), яка вказує на відповідну денотативну сферу людської свідомості. Видові семи слугують для конкретизації значення лексеми. Серед видових компонентів виділяються: сема ‘**характер емоції**’ (*painful*), яка взаємодіє з семою ‘**негативна оцінка**’ (*unpleasant* – неприємна), ‘**небезпека / загроза**’ (*danger* – небезпека, загроза),

‘**симптом емоції**’ (*desire to avoid or to escape it* – бажання уникнути чи ухилитися від загрози), ‘**характер небезпеки / загрози**’ (*nearness of impending danger* – неминуча: реальна / близька; *possibility of impending danger* – можлива / неминуча), ‘**об’єкт загрози**’ (*oneself / somebody who is important* – індивід / близькі йому люди).

Виявлений семний склад ряду інших одиниць на позначення страху конкретизує зміст компонентів ‘**небезпека / загроза**’ та ‘**характер емоції страх**’. Компонент ‘**небезпека / загроза**’ деталізується у семах ‘**визначена майбутня / теперішня небезпека / загроза**’: **fright** – *great and sudden feeling of fear when something surprises you unpleasantly* (велике та раптове почуття страху, що виникає, коли дещо неприємно дивує), ‘**невизначена майбутня небезпека / загроза**’: **foreboding** – *a feeling of unreasonable fear that something bad is going to happen soon* (почуття безпідставного страху з приводу того, що щось погане має незабаром відбутися) та ‘**природний / соціальний тип небезпеки / загрози**’, наприклад, **trepidation** – *anxiety about what you are going to do or about something that is going to happen* (тривога з приводу наступних власних дій або чогось, що має відбутися). Семантичний параметр ‘**характер емоції страх**’ конкретизується у семах: ‘**характер виникнення емоції**’: **panic** – *a sudden uncontrollable quickly spreading fear or terror* (раптовий, безконтрольний страх, жах, який швидко розповсюджується), ‘**характер протікання**’: **consternation** – *worry or fear that hinders or throws into confusion* (почуття занепокоєння чи страху, що заважає чи спричиняє замішання), ‘**інтенсивність емоції**’: **unease / uneasiness** – *a feeling of slight fear about something* (почуття незначного страху, спричиненого чимось), ‘**тривалість емоції**’: **stress** – *a continuous worried or nervous feeling about work or personal life that stops you relaxing* (тривале почуття занепокоєння чи нервозності, спричиненого роботою або приватним життям, що не дає розслабитися), ‘**обумовленість / безпідставність виникнення емоції**’: **phobia** – *a morbid pathological irrational fear and dislike* (патологічний, нездоровий, нелогічний страх і ворожість), ‘**комбінаторний характер**’: **horror** – *a feeling of extreme fear and shock, often mixed with disgust and disapproval* (почуття надмірного страху та шоку, часто з відразою та несхваленням).

Семантична структура одиниць на позначення емоцій містить також аксіологічні компоненти, внаслідок оцінювання афектованою особою певного фрагменту навколишнього світу та самої ролі конкретної емоції в людській життєдіяльності, зокрема у певному просторово-часовому відрізку. Конотація у формі негативної оцінності, що фіксується диференційними семами ‘**unpleasant**’ (неприємна) та ‘**painful**’ (болюча) у одиниць, які представляють ЕК СТРАХ, не має чітко вираженого характеру, і тому вони відносяться нами до умовно нейтральної лексики. Виняток складають одиниці, що одночасно належать також іншому номінативному простору МКС, і у яких оцінний компонент виходить на перший план, наприклад, **courageous** – *having mental or moral strength to confront and withstand danger, fear or difficulty; very brave and determined* ((мої, що) має

ментальну або моральну силу протистояти та протидіяти загрозі, страху чи труднощам; дуже хоробрий та рішучий), **shocking** – *very surprising, upsetting and difficult to believe* (дуже несподіваний, тривожний та важкий для того, щоб повірити). У словникових тлумаченнях лексеми *fear* та її синонімів не фіксується позитивна роль страху як сигналу небезпеки та потреби її уникнення.

Номінативний простір ЕК СТРАХ структурується субстантивним, прикметниковим / прислівниковим та дієслівним лексико-семантичними полями. Між конститuentами простору виявлені гіперо-гіпонімічні відносини як різновид діючої у його межах синонімії. Основним синонімічним рядом номінативного простору ЕК СТРАХ сучасної англійської мови є ланцюжок синонімів, очолюваний лексемою *fear*. У межах цього ряду виділяються три ряди з вторинними домінантами *anxiety*, *worry* та *fright*, які уточнюють семантичні компоненти одиниць основного ряду. Крім номінантів емоційних станів, до простору “страх” входять найрізноманітніші одиниці, значення яких містить сему ‘*fear*’, наприклад, *to blanch* – *to turn pale because you are frightened* (збліднути від переляку), *to dare* – *to be brave enough to do something that is risky* (бути достатньо хоробрим для того, щоб зробити щось ризиковане). Такі одиниці локалізуються на різних ділянках номінативного простору “страх”, відбиваючи безперервність царин ККС та МКС.

Структура номінативного простору “страх” включає ядро, представлене лексемою *fear*, перехідну зону та декілька шарів периферії. Перехідна зона знаходиться між центром та периферією. Зазначена зона представлена другорядними засобами вираження категорії СТРАХ. Іменні лексеми *anxiety*, *apprehension*, *fright*, *dread*, *terror* представляють страх через базовий концепт, наприклад, *terror* – *a very great fear* (дуже сильний страх), *apprehension* – *feeling of fear, anxiety or worry about the future evil* (почуття страху, тривоги чи занепокоєння, що викликано майбутньою бідю). До ближньої периферії входять одиниці, які відрізняються за значенням від семантики ядра та перехідної зони: *dismay* – *a strong feeling of fear, worry and discouragement caused by something unpleasant or unexpected* (сильне почуття страху, занепокоєння та збентеження, що викликано чимось неприємним чи несподіваним); *flutter* – *a state of nervous excitement* (почуття нервового збудження). Дальня периферійна зона складається з одиниць, які втрачаючи ряд основних сем, залишають лише одну з них у якості родової та набувають при цьому інших ознак. До дальньої периферії відноситься, наприклад, *jolt* – *a sudden strong feeling that doesn't last long, especially fear* (раптове сильне короткочасне почуття, особливо страху). Маргінальний шар периферії номінативного простору ЕК СТРАХ перехресується з іншими просторами. У цій зоні розташовуються елементи, у яких родова ознака ‘*fear*’ відноситься до периферії їхньої смислової структури, характеризуючи новий денотат: *to nerve* – *to force to be brave enough to do something difficult or dangerous* (примусити бути сміливим для здійснення чогось важкого чи небезпечного). До маргінального шару відносяться

також архаїчні номінації страху типу *fearedness* (*obsolete*) – *condition of being frightened or afraid* (стан переляку).

Більшість компонентів номінативного простору “страх” організуються у синонімічні ряди, що розділяють інформаційну структуру поля на тематичні сектори, які витлумачуються як *парцели* (Ю.М.Караулов, Л.О.Нижегородцева-Кириченко). Парцели розглянутого простору утворюються на основі принципу інваріантності: об’єднання одиниць у парцелу забезпечує одна з видових, субкатегоріальних сем їхніх значень. Семантика одиниць окремої парцели спирається на єдину концептуальну структуру як частину загальної інформаційної конфігурації ЕК СТРАХ. Серед реконструйованих парцел виявлено такі: СТАН СТРАХУ: *afraid* – *filled with fear* (наповнений страхом), ЕКСПІРІЄНЦЕР СТРАХУ: *fearer* – *one who is always afraid or nervous* (той, хто постійно боїться або нервує); СИМПТОМ СТРАХУ: *to slink* – *to move somewhere quietly and secretly, especially because you are afraid* (рухатись тихо та по тайки, особливо через переляк), РИСИ ХАРАКТЕРУ: *to brave* – *to endure or face something / somebody without showing fear* (витримувати або протистояти комусь або чомусь, не виказуючи страху), АГЕНС: *to nerve* – *to force to be brave enough to do something difficult or dangerous* (примусити бути сміливим для здійснення чогось важкого чи небезпечного), ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ: *alarmism* – *persistent tendency or habit to raise alarm needlessly* (постійна тенденція чи звичка безпідставно піднімати тривогу), ЗАГРОЗА: *intimidation* – *a process of frightening or threatening someone into making them do what you want* (злякування чи погроза з метою примусити когось робити те, чого ви бажаєте) та РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ: *exploit* – *a noble or heroic deed* (шляхетний або героїчний вчинок).

Виявлення цілісної семантичної структури позначень емоцій, а отже, й змісту відповідних ЕК, здійснюється під час аналізу використання їхніх номінантів у різного типу словосполученнях. Так, конвенційні словосполучення на позначення ЕК СТРАХ з’являються завдяки реалізації номінантами страху здатності вступати у синтаксичні відносини з одиницями інших номінативних просторів англомовної картини світу. Актуалізуючись у контексті, досліджувані одиниці збагачуються новими семами, які уточнюють, деталізують їхній основний зміст (Т.М.Сиромятникова). Виявлені асоціативні семи відбивають різні аспекти буття, у термінах яких осмислюється страх. Так, під час аналізу конвенційних атрибутивних словосполучень встановлено, що страху приписуються такі категорії буття, як *розмір*: *great / the greatest fear*, *висота*: *high anxiety*, *глибина*: *the deepest fear / deep-seated fear*, *сила*: *strong fear*, *циклічність*: *a daily fear* (сфера фізичного знання про страх); *іраціональність*: *irrational fear*, *необґрунтованість*: *groundless fear*, *безцільність*: *idle fear* (сфера інтелектуального знання про страх). До того ж страх може бути *безслівним*: *inarticulate horror*, *невимовним*: *unspeakable horror*; *стримуючим*: *paralyzed with fear*, *нестриманим*: *an uprush of fear* (сфера знання про фізіологічний бік переживання

страху). Композиція якісних та кількісних ознак емоції, виявлених у результаті аналізу її англомовних репрезентантів, дозволяє зафіксувати образне вираження страху у вигляді цілісної сутності з набором статичних і динамічних параметрів. У мікроконтекстах (М.О.Красавський), в яких одиниці на позначення ЕК СТРАХ виступають як об'єкти перехідних дієслів, емоція страх чи її форми виявляються найбільш яскраво усвідомленими у ролі статичної сутності-пацієнса, що зазнає фізичного або психологічного впливу. Під час розгляду дієслівних словосполучень виявилось те, що страх можна *відкинути*: *dismiss / dispel*, *перебороти*: *conquer / overcome*, *втихомирити*, *умиротворити*: *calm / soothe*, *заспокоїти*, *пом'якшити* *allay / alleviate*. Страх, неконтрольований та неприборканий, відображається у словосполученнях типу *panic spreads / subsides*, *fears grow*, *fear haunts*.

Спостереження за фразеологічними даними з позицій аксіологічної значущості страху в англомовній картині світу дає підстави твердити про превалюючу негативну оцінність емоції, наприклад, *to strike terror into somebody's heart* (лякати, залякувати когось), *fear kills more than illness* (страх вбиває більше за хворобу). Значно менше висвітлюється адаптивна цінність емоції, наприклад, *It's good to fear the worst, the best will safe itself* (потрібно боятися гіршого, а сподіватися на найкраще). Саме тому позитивна сема, яка відображає надзвичайну значимість страху в житті англомовної спільноти, знаходиться на периферії ЕК СТРАХ.

У результаті аналізу номінативного простору ЕК СТРАХ виявлено також корпус номінацій, які належать різним функціональним регістрам сучасної англійської мови. Виділено одиниці архаїчні: *affright* (*archaic*) – *раптовий жах*, застарілі: *fearlac* (*obsolete*) – *страх*, діалектичні: *fear* (*Scottish*) – *почуття страху*, поетичні: *recreant* (*poetic / formal*) – *боягуз*, офіційні: *solicitude* (*formal*) – *почуття тривоги, занепокоєння*, книжні: *dart* (*literary*) – *раптове, швидке та зазвичай коротке почуття страху*, неологізми: *ceramophobic* – *людина, яка боїться глиняного та іншого виду посуду*, а також розмовні: *funk* (*colloquial*) – *стан великого паралізуючого страху* та сленгізми: *cliff-hanging* – *тривога*, *cold creeps* – *сильне почуття страху*.

Проаналізувавши значення різноманітних мовних засобів представлення ЕК СТРАХ, вдалося виявити напрямки деталізації структури слотів ЗАГРОЗА, СТАТАЛЬНИЙ (з вузлами ЕКСПІРІЄНЦЕР, СТАН СТРАХУ, СИМПТОМ) та РЕАКЦІЯ, а також виділити ЛОКАТИВНО-ТЕМПОРАЛЬНИЙ, АКСІОЛОГІЧНИЙ та КОМПАРАТИВНИЙ слоти. У методиці фреймової семантики інформаційна конфігурація ЕК моделюється у вигляді мережі шляхом поєднання предметного, акціонального, посесивного, таксономічного та компаративного фреймів (у термінах С.А.Жаботинської), відбиваючи ситуацію виникнення та протікання страху.

Розділ 3. “Способи вираження емоційного концепту СТРАХ у сучасній англомовній художній прозі”. Дослідження лексичних засобів представлення ЕК СТРАХ передбачає аналіз різноманітних текстових фрагментів їхнього вживання (З.Д.Попова, Й.А.Стернін). Звернення до сполучуваності засобів вираження емоцій

у текстах сучасної англомовної художньої прози дозволяє максимально повно розкрити їхній смисл, сприяє відстеженню тих аспектів семантичної структури ЕК, які не отримали висвітлення у значенні мовних одиниць.

Відображена у тексті ситуація переживання індивідом емоцій тлумачиться як *емоційна*, під якою розуміємо семантичний фрагмент, концептуальним корелятом якого виступає ЕК (С.В.Гладь, О.Є.Філімонова). Концептуальна структура емоційної ситуації переживання страху включає фрагменти, які містять інформацію про загрозу, що викликає страх, способи та наслідки переживання емоції, а також усю супровідну інформацію. У фреймовій семантиці зазначена емоційна ситуація моделюється на основі акціонального фрейму (М.Тодорська) як мережа слотів, які у разі необхідності знаходять представлення в англомовній художній прозі.

Представлений лексичними засобами сучасної англійської мови, слот **ЗАГРОЗА** містить інформацію про причину або джерело небезпеки, наприклад, “*Let 'im alone! Let 'im up! Bullies! Bullies! Two on one! Police! Poleeeeee!*” (S.King), де загроза виражена одиницею *bullies* (хулігани) парцели **ЗАГРОЗА** номінативного простору “страх”. Вузол **СТІЛЬКИ** надає інформацію про те, що носієм загрози **ЩОСЬ / ХТОСЬ**: агент може виступати як одиничний індивід / персоніфікована сутність / ситуація, так і сукупність носіїв впливу. Так, приклад “*It was dangerous to go into Warsaw, for Polish hoodlum gangs were constantly on the look out for escaped Jews to extort or turn in for reward money*” (L.Uris) ілюструє загрозу, яка виходить від певної кількості її носіїв – бандитських угруповань (*hoodlum gangs*). Вузол **ТАКИЙ** слоту **ЗАГРОЗА** містить інформацію про основні види загрози, на основі яких виділяються такі прототипові для англомовного суспільства форми страху, як: страх висоти, бідності, хвороби, старості тощо, наприклад, “*They always lived with fear of tomorrow, always with the threat of hunger, of illness, of old age, of dying*” (C.Freeman). У текстах було виявлено низку вузлів **ЩОСЬ / ХТОСЬ**: **мета / бенефіціант / помічник** слоту **ЗАГРОЗА**. Так, у прикладі “*What's plan two? I asked. "I'll [Cressner] call Tony back in fifteen minutes, and he will remove the... offending substance [heroin] from the trunk of your car and drive it back here. If I don't call, he will get in touch with the police*” (S.King) агент загрози – Кресснер (*Cressner*) здійснює тиск на особу (**ХТОСЬ**: пацієнс – (I)), через співучасника Тоні (*Tony*), дані про якого представлені вузлом **ХТОСЬ**: **помічник**.

У підслоті **ЕКСПІРІЄНЦЕР** **СТАТАЛЬНОГО** слоту ЕК **СТРАХ** акцент зміщується на розгляд людини як такої, що у певних просторово-часових межах переживає страх. Знання, сконцентровані у вузлі **ХТОСЬ**: **експірієнцер** (людина), доповнюються інформацією вузла **СТІЛЬКИ** про кількість експірієнцерів та вузла **ТАКИЙ** про їхню емоційно-вольову сферу, психофізичний стан, освіченість, досвід, вік, соціальну, професійну належність. У прикладі “*The people who buy these policies are not educated. They are often as fearful of the lawyers as they are of the insurance companies*” (J.Grisham) неосвіченість людей як прямий наслідок низького

соціального положення (вузол ТАКИЙ) є причиною страху перед “загрозливими” соціальними інститутами ЩОСЬ: агенс (загроза – *insurance companies*).

Підслот **СТАН СТРАХУ** виражається лексичними, морфологічними та лексико-синтаксичними засобами англійської мови. Якісні ознаки емоції страх, акумулюючись у вузлі **ТАКИЙ**, що характеризує підслот **СТАН СТРАХУ**, стосуються таких параметрів, як “рекурентність”, “залежність різновидів страху від віку особи”, “новизна емоції”. Вузол **СТІЛЬКИ** містить інформацію про кількісні параметри емоції, які розкривають дискретний та континуальний способи осмислення природи страху: “*Fears grown over many years did not loose their hold easily*” (C.Freeman), де іменна емотивна лексема знаходиться у формі множини (*fears*) для підкреслення сили впливу страху на персонажа. Різний ступінь інтенсивності емоції страх автором художнього прозового твору може передаватися *імпліцитно* – семантикою номінантів страху або *експліцитно* – шляхом залучення інтенсифікаторів. У першому випадку, сема інтенсивності знаходиться у значенні одиниць номінативного простору “страх”, наприклад, “*I’m scared.*” “*I am terrified*” (J.Grisham). У тлумаченнях лексем *scared – frightened of something* та *terrified – very frightened* спостерігається наявність однакового компоненту *frightened*, який підсилюється інтенсифікатором *very* у семантиці лексеми *terrified*.

У функції інтенсифікаторів лексичних номінантів ЕК СТРАХ виступають одиниці, що належать до різних частин мови. Серед них першорядну роль відіграють **прикметники**: “*Something slipped down her chin, bright and silvery, and with a dim, distant, faraway horror I realized she was drooling*” (S.King), **прислівники**: “*Ah. Actually, I... I panicked wildly*” (H.Fielding), а також *підсилювальні* прислівники та прикметники, утворені від одиниць, що узуально позначають емоції групи страху, наприклад, *frightfully*: “*The poor thing was at the moment frightfully nervous*” (S.Maugham). З метою посилення експресивності висловлення активно використовуються **дієслівні фразеологічні одиниці**: “*The very sound of the flying bomb in itself was enough to frighten one to death*” (L.Uris).

До об’єктивації симптоматики страху (підслот **СИМПТОМ**) у сучасній англійській художній прозі широко залучаються *лексичні* одиниці: “*Aah!*” *he shrieked... suddenly the body failed to obey him at all*” (J.Grisham); *засоби емоційного синтаксису*, зокрема низки повторів: “*I’m afraid of going. I won’t go. They’ll make me hide in the dark. I’ll scream and scream and scream*” (G.Green); *графічні засоби*, наприклад, розмір шрифту, тире у кінці обірваного речення: “*HALL, FOR GOD’S SAKE –*” (S.King).

Різноманітно представлений одиницями номінативного простору “страх”, вузол **РЕАКЦІЯ** ЕК СТРАХ структурується як акціональний фрейм з прототиповим набором учасників, головним з яких виступає **ХТОСЬ** (людина), що, переживає страх, починає впливати на емоцію або на загрозу з метою усунення або зменшення їхнього впливу: “*You little bastard?*” *Dussander raised one fist over his head. Todd didn’t flinch at all. He stood his ground, eyes shining. “Yeah... go ahead and touch me.*”

You just touch me once". *Dussander lowered his head*" (S.King). Слот РЕАКЦІЯ збагачується підслотами **ЩОСЬ: мета / результат / інструмент / бенефіціант / помічник**, виявленими у текстових фрагментах, які містять оцінку поведінки індивіда, наприклад, в уривку *"I screamed: "TRAIN!"... "Awwwwwww, shit!" Vern screamed. "Run, you pussy!" I yelled, and thumped him on the back. "I can't! I'll fall!" "Run faster!ia wwwwwwwww-SHIT!"* (S.King) хлопчик (вузол ХТОСЬ: **агенс – I**), рятуючись від потягу, допомагає другові Верну (вузол ХТОСЬ: **бенефіціант – Vern**) уникнути загрози. У прикладі широко використовуються лексико-стилістичні (*shit*), лексико-синтаксичні (*звертання – you pussy*), графічні засоби (розмір шрифту – *TRAIN*, графон – *ia wwwwwwwww*) передачі реакції на страх.

Тропеїчні засоби представлення ЕК СТРАХ у розглянутих текстах містять лексеми-репрезентанти концептів, що англomовною свідомістю пов'язуються з ЕК асоціативним зв'язком. Асоціативний простір ЕК СТРАХ формується шляхом проектування на його структуру таких неемоційних концептів-корелятивів, як ЖИВА ІСТОТА: *"She felt fear rising in her"* (D.Lessing), ЛЮДИНА: *"all that greeted him was fear"* (L.Uris), ТВАРИНА: *"Terror suddenly crept into the pit of his belly and coiled there, warm and hissing"* (S.King), РОСЛИНА: *"All her misgivings had fallen away gently like the petals of an overblown rose"* (J.Harrel); ВОРОЖА СУТНІСТЬ: *"Gayly dressed merry-makers suddenly in the grip of terror!"* (T.Williams), ПРИМАРА: *"... there sat upon my heart an incubus of utterly causeless alarm"* (S.King), ПРЕДМЕТ: *"Part of the Imam's fear of civilization"* (L.Uris), ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ: *"and with a dim, distant, faraway horror I realized she was drooling"* (S.King), АРТЕФАКТ: *"something related to horror slice through him"* (J.Farmer), ПРИРОДНИЙ ФЕНОМЕН: *"buzzing with alarm"* (J.Chase), РЕЧОВИНА: *"a diffuse, oppressive fear"* (C.Jacq), СТИХІЯ: *"I looked up to see Miss Carolina ... sheer horror flooding her face"* (H.Lee).

Зазначені концепти складають КОМПАРАТИВНИЙ слот досліджуваного ЕК, вузли якого здатні розширювати компоненти слотів ЗАГРОЗА, СТАТАЛЬНИЙ та РЕАКЦІЯ на основі зв'язку подібності або суміжності з такими аспектами буття, як ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА. Компаративне розширення слотів актуалізується через систему таких тропів, як епітет: *"The old dreamy terror was on him"* (S.King), метафора: *"God knows how many of the men were concealing little foxes of terror"* (T.Williams), метонімія: *"She handed him the crushed sheet of paper which she had all day hidden against her terrified breast"* (A.Cronin), порівняння: *"Terror, hot terror, began to play about Byrne's heart like a tongue of flame"* (J.Conrad), оксюморон: *"She remembered reading Dracula long ago, back in high school, the pleasurable terror ...once she was in bed"* (S.King).

ВИСНОВКИ

У сучасній англійській мові емоційний концепт СТРАХ представлено масивним корпусом одиниць різних лексико-граматичних класів, які називають, описують або безпосередньо виражають вказаний ЕК. Різноманітні способи представлення

концепту номінативними одиницями зумовили їхню диференціацію за структурними, семантичними, ономазіологічними, стилістичними та лінгвокогнітивними аспектами. Чисельність корпусу одиниць на позначення ЕК СТРАХ визначається тією психофізіологічною та соціокультурною значущістю, якою відзначається емоція страх у життєдіяльності спільноти. Як результат ЕК СТРАХ виступає одним з найважливіших, базових, культурно-значущих концептів англосовітської картини світу, який фіксує знання про емоцію страх. Аналіз одиниць номінації свідчить про локалізацію ЕК у складі негативно забарвленої асоціативно-образної частини національної ККС, амбівалентний характер страху відбивається у виявлених позитивних ознаках периферії концепту.

У роботі представлено якісно-референційну модель семантичної структури ЕК СТРАХ. Виявлена структура відповідного емоційного досвіду формується шляхом співположення ядерно-периферійної конфігурації знань про прототипові та непрототипові поняттєві, образні та ціннісні ознаки виникнення, переживання й усунення страху та інформації про ряд подій, що корелюють з виділеними в структурі ЕК такими його референційними аспектами, як блоки ЗАГРОЗА, РЕАКЦІЯ та СТАТАЛЬНИЙ. Запропонована модель пояснює особливості формування семантики корпусу номінацій страху та системний характер їхнього розподілу, що виявляється у польовому представленні того фрагменту МКС, у межах якого вони існують. Ядро зазначеної ділянки системи сучасної англійської мови представляється ім'ям та ідентифікатором ЕК СТРАХ – лексемою *fear*, яка об'єднує в єдиний номінативний простір одиниці різної частиномовної належності з інгерентною семою '*fear*'. Між конститuentами номінативного простору "страх" існують гіперо-гіпонімічні відносини як різновид синонімії – найпоширенішого типу зв'язку у його межах. Виділення основних домінант *fear*, *anxiety*, *worry* та *fright* синонімічних рядів субстантивного польового утворення виявило те, що в англійській ККС ЕК СТРАХ виступає архіконцептом відносно своїх складників – концептів ТРИВОГА (ANXIETY), ЗАНЕПОКОЄННЯ (WORRY) та ПЕРЕЛЯК (FRIGHT). Висока розвиненість синонімічних зв'язків у межах номінативного простору концепту СТРАХ свідчить про прагнення соціуму вербально відобразити значну кількість якісно та кількісно відмінних емоційних станів групи "страх" з надзвичайно розпливчастими, нестійкими межами між ними. У дослідженні було встановлено ядерну та периферійну стратифікацію фрагменту МКС на позначення страху, а також здійснено його тематичну парцеляцію, основу якої складають виявлені у роботі синонімічні ряди.

На вербальному рівні основна частина семантичної структури ЕК СТРАХ актуалізується нейтральними лексемами, клішованими словосполученнями, фразеологічними та пареміологічними одиницями, а також різноманітною лексикою, яка належить різним регістрам сучасної англійської мови. Основний масив стилістично маркованої лексики на позначення страху відбиває образну

концептуалізацію емоції. Метонімія та метафора залучаються з метою інтерпретації сенсомоторних відчуттів індивіда, що переживає страх, виявляють особливості асоціативно-образної структури ЕК СТРАХ, визначаючи “втіленість” природи ЕК.

У сучасній англійській художній прозі ЕК СТРАХ знаходить своє вираження у семантиці стилістично нейтральних та стилістично маркованих мовних засобів. Останні представлені графіко-фонетичними (тире, три крапки, тип, розмір шрифту, графони), морфологічними (вживання абстрактного імен емоцій групи “страх” у формі множини, з неозначеним артиклем, без артикля, використання підсилювальних прикметників, ступенів їх порівняння, прислівників, дієслів), лексико-стилістичними (історизми, сленгізми), лексико-синтаксичними (еліпсис, апозіопезис, паралелізм, повторення, полісиндетон, звертання, риторичне питання, модально-емоційне речення) та тропейними засобами актуалізації ЕК.

Під час аналізу сполучуваності англійських репрезентантів емоції страх, було виявлено приховані компоненти семантичної структури одиниць, висвітлено зв'язки ЕК СТРАХ з концептами іншої онтологічної природи. Образне вираження страху у вигляді цілісної сутності з набором статичних та динамічних властивостей у певних просторово-часових координатах досягається шляхом порівняння страху з об'єктами живої природи (людьми, тваринами, рослинами), неживої природи (предметами, артефактами, природними об'єктами, речовинами, стихіями, природними феноменами) та фантастичних світів (ворожими істотами, примарами).

Зважаючи на постійні зміни, що відбуваються у семантичній структурі мови, зокрема, у семантиці англійських засобів позначення ЕК СТРАХ, виникає необхідність діахронічного дослідження зазначених номінацій. Перспективним також вбачається контрастивне дослідження репрезентації ЕК СТРАХ в англійській, українській та інших мовах світу з метою виявлення універсальних та відмічених національною специфікою його фрагментів.

Основні положення дисертації викладені в публікаціях автора:

1. *Борисов О.О.* Когнітивна метафора як засіб вираження концепту “FEAR” у сучасній англійській мові (на матеріалі оповідань С.Кінга) // Мова і культура. Наукове видання. – Серія Філологія. Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – Вип. 6. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 2003. – Т. III / 2. – Ч. 2. – С. 338-346.
2. *Борисов О.О.* Організація мовних засобів концепту СТРАХ у сучасній англійській мові // Наука і сучасність. Філологія: Зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 2004. – Т. 42. – С. 127-135.
3. *Борисов О.О.* Невербальні маркери вираження емоційного концепту “СТРАХ” (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 16. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2004. – С. 130-134.

4. *Борисов О.О.* Дієслівні лексичні одиниці сучасної англійської мови на позначення емоційного концепту “СТРАХ” (на матеріалі лексикографічних джерел) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: Вип. 17. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2004. – С. 91-95.
5. *Борисов О.О.* Функціонування концепту “FEAR” у сучасній англомовній картині світу // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2004. – Т. 7, №1. – С. 72-80.
6. *Борисов О.О.* Емоційний концепт СТРАХ як репрезентант емоційної концептосфери англомовного соціуму: аксіологічно-семантичні особливості // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – Вип. 6. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – С. 39-44.
7. *Борисов О.О.* Категоризація емоції страх традиційними словосполученнями сучасної англійської мови // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Іноземна філологія. – Луганськ: Вид-во ЛНПУ імені Тараса Шевченка “Альма-матер”, 2005. – Ч. 1, №5. – С. 18-25.
8. *Борисов О.О.* Лексико-синтаксичні засоби вираження слоту ВЕРБАЛЬНИЙ СИМПТОМ емоційного концепту СТРАХ (на матеріалі творів сучасної англомовної художньої прози) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 22. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2005. – С. 100-103.
9. *Борисов О.О.* Фразеологічні засоби репрезентації емоційного концепту СТРАХ у сучасній англійській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. пр. – Вип. 14. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – С. 28-33.
10. *Борисов А.А.* Фреймовое моделирование эмоционального концепта СТРАХ: опыт концептуально-семантического анализа (на материале англоязычных лексикографических источников) // Человек и языковое пространство: аспекты взаимодействия. – Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А.Добролюбова, 2004. – С. 179-188.
11. *Борисов А.А.* Реализация концепта “FEAR” паремииологическими средствами современного английского языка // Языковые категории: границы и свойства: Мат-лы докл. междунар. науч. конф. (Минск, 22-23 марта 2004 г.). – Минск: МГЛУ, 2004. – Ч. 2. – С. 108-111.
12. *Борисов О.О.* Особливості сленгової репрезентації ЕК СТРАХ (на матеріалі лексикографічних джерел сучасної англійської мови) // Мови у відкритому суспільстві: Матеріали V Регіональної науково-практичної конф. (Чернігів, 24-25 вересня 2004 р.). – Чернігів: Віст-сервіс, 2004. – С. 3-5.
13. *Borisov O.O.* Peculiarities of the Seme Fear Representation in Modern English Oxymorons // The 3-d TESOL-Ukraine Forum for Students “Goals for Ensuring Access to High Quality Teaching and Learning”. – Острог: Вид-во нац. ун-та “Острозька академія”, 2002. – С. 26-27.

АНОТАЦІЇ

Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту СТРАХ: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Донецький національний університет, Донецьк, 2005.

Дисертація присвячена дослідженню лінгвокогнітивних, семантичних, ономазіологічних, структурних та стилістичних особливостей номінативних одиниць, які вербалізують емоційний концепт (ЕК) СТРАХ у сучасній англійській мові. Виявлено та проаналізовано лексичні одиниці різної частиномовної належності сучасної англійської мови на позначення ЕК СТРАХ, встановлено принципи їхньої лексико-семантичної організації у складі номінативного простору ЕК. З'ясовано лінгвокогнітивне підґрунтя представлення ЕК СТРАХ засобами сучасної англійської мови. Відтворено якісно-референційну модель семантичної структури ЕК СТРАХ, фрагменти якої знаходять відображення у семантиці одиниць сучасної англійської мови. Встановлено асоціативний простір образної структури ЕК в англійській концептуальній картині світу. Визначено аксіологічну значущість ЕК СТРАХ шляхом аналізу засобів первинного та вторинного означування концепту.

Ключові слова: емоційний концепт, одиниця номінації, номінативний простір, семантична структура концепту, вторинна номінація.

Борисов А.А. Языковые средства выражения эмоционального концепта СТРАХ: лингвокогнитивный аспект (на материале современной англоязычной художественной прозы). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Донецкий национальный университет, Донецк, 2005.

В диссертации исследуются лингвокогнитивные, семантические, ономазіологические, структурные и стилистические особенности номинативных единиц, вербализирующих эмоциональный концепт (ЭК) СТРАХ в современном английском языке. Основная часть семантической структуры концепта представлена нейтральными лексемами, конвенциональными словосочетаниями, фразеологизмами, а также лексикой, принадлежащей разным регистрам современного английского языка. Упомянутые единицы разной частеречной принадлежности объединяются на основании общего для них инвариантного значения, которое максимально чётко актуализируется в современном английском языке лексемой *fear* как наиболее обобщённого обозначения эмоции страх.

Номинативное пространство ЭК СТРАХ, сформированное по принципу полевой организации лексики, представляет собой один из обширных фрагментов современной англоязычной картины мира, отличаясь своей целостностью и структурированностью. Выделение его ядерной и периферийных зон отражает сложную ядерно-периферическую конфигурацию знаний о ситуациях возникновения, переживания и устранения эмоции страх, представленную в виде качественно-референциальной модели семантической структуры ЭК СТРАХ. Данная модель выступает матрицей построения семантики номинаций страха.

Между конститuentами рассматриваемого пространства выявлены гиперо-гипонимические отношения как разновидность действующей в его границах синонимии. Выделение основных доминант *fear*, *anxiety*, *worry* и *fright* синонимических рядов номинативного пространства “страх” позволяет говорить о комплексной природе ЭК СТРАХ, структурированного концептами ТРЕВОГА (ANXIETY), БЕСПОКОЙСТВО (WORRY) и ИСПУГ (FRIGHT). В работе также осуществлена тематическая парцелляция номинативного пространства ЭК СТРАХ, основу которой составляют выделенные синонимические ряды. Среди реконструированных парцелл выявлено: СОСТОЯНИЕ СТРАХА, УГРОЗА, ЭКСПИРИЕНЦЕР, СИМПТОМ СТРАХА, ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА, АГЕНС, ВИДЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, РЕЗУЛЬТАТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

Семантическая структура ЭК СТРАХ репрезентируется интегративным предметно-событийным фреймом, который подразделяется на слоты УГРОЗА, СТАТАЛЬНЫЙ (узлы ЭКСПИРИЕНЦЕР, СОСТОЯНИЕ СТРАХА, СИМПТОМ), РЕАКЦИЯ, КОМПАРАТИВНЫЙ, АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ, ЛОКАТИВНО-ТЕМПОРАЛЬНЫЙ. Представленная модель объясняет особенности формирования семантики корпуса репрезентантов ЭК, позволяет установить их локализацию в границах (ядерно-периферической, тематической) структуры номинативного пространства исследуемого концепта в современном английском языке.

В современной англоязычной художественной прозе ЭК СТРАХ выражается средствами стилистической графофонемии, морфологии, семасиологии и синтаксиса. Анализ употреблений номинаций страха позволил установить ряд ассоциативно приписанных эмоции количественных и качественных параметров некоторой сущности объективного или фантастического миров. Композиция статических и динамических признаков проектируется на ЭК СТРАХ с коррелятивных концептов ЖИВОЕ СУЩЕСТВО (ЧЕЛОВЕК, ЖИВОТНОЕ), РАСТЕНИЕ, ПРЕДМЕТ, ОБЪЕКТ ПРИРОДЫ, АРТЕФАКТ, ВЕЩЕСТВО, ПРИРОДНЫЙ ФЕНОМЕН, СТИХИЯ, ВРАЖДЕБНАЯ СУЩНОСТЬ, ПРИЗРАК, мотивирующих вербальное оформление средств вторичного наименования ЭК СТРАХ.

Представленный средствами современного английского языка ЭК СТРАХ является одним из ключевых концептов национальной картины мира. Набор метафор и метонимий, образно эксплицирующих данный концепт, фиксирует результаты взаимодействия организма с объективной реальностью, определяя

“воплощённость” природы ЭК СТРАХ в англоязычной картине мира. ЭК располагается преимущественно в отрицательно ассоциативно-образной зоне английской картины мира.

Ключевые слова: эмоциональный концепт, единица номинации, номинативное пространство, семантическая структура концепта, вторичная номинация.

Borisov O.O. Emotional Concept FEAR in Present-day English from Cognitive Perspective. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philology, speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Donetsk National University, Donetsk, 2005.

The thesis focuses on the analysis of cognitive, semantic, onomasiological, structural and stylistic peculiarities of lexical means which serve to verbalize the emotional concept *FEAR* in present-day English. Language units belonging to different parts of speech which represent the emotional concept *FEAR* in English have been collected. Principles of lexico-semantic organization (generic-specific relations, core-periphery distinction and thematic stratification) of the nominative space denoting the emotional concept *FEAR* have been singled out. The cognitive basis of the emotional concept *FEAR* verbal representation has been highlighted. The qualitative-referential pattern of the emotional concept under analysis has been built. The fragments of this pattern find their reflection in the semantics of present-day English designation units. The associative space of the emotional concept *FEAR* has been established in the conceptual and language pictures of the world. The axiological value of the emotional concept *FEAR* has been defined through the analysis of primary and secondary means denoting the concept under consideration.

Key words: emotional concept, unit of designation, nominative space, semantic structure of the concept, secondary designation.